

Ortaöğretim Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Akranlarına İlişkin Sosyal Kabul Düzeyleri*

Kerem Çiçekçe¹ - Ömür Daş²

Öz

Bu araştırma, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İzmir ve Malatya'daki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim kurumlarında, normal gelişim gösteren öğrencilerin, sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencileri sosyal açıdan nasıl değerlendirdiklerini ve bu öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin nasıl olduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 347 ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Tarama modelinde tasarlanmış olan araştırmada veri toplama aracı olarak "Sosyal Kabul Ölçeği" kullanılmıştır. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için T-testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin, ailelerinde benzer durumda bir birey olup olmamasına göre değiştiği ve özel gereksinimli bir akrabaya sahip olan öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin de daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada kabul düzeyinin, öğrencilerin okudukları sınıf düzeylerine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Özel gereksinimli öğrenciler, Kaynaştırma, Özel eğitim, Sosyal kabul.

Social Acceptance Levels of High School Students Regarding Their Peers with Special Needs

Abstract

This research was conducted in the 2023-2024 academic year in high school affiliated with the Ministry of National Education in İzmir and Malatya, to determine how normally developing students socially evaluate the students with special needs in their classes and the social acceptance levels of these students. The study group of the research consists of 347 high school students. "Social Acceptance Scale" was used as a data collection tool in the research designed in a survey model. T-test and ANOVA tests were applied to determine whether the social acceptance levels of students with special needs differ according to demographic variables. The study concluded that the social acceptance levels of students with special needs vary depending on whether there is a similar individual in their family, and that the social acceptance levels of students who have a relative with special needs are higher. Additionally, it has been determined that the social acceptance levels of students who have a friend with special needs are higher. In the research, it was determined that the acceptance level did not differ according to the grade levels of the students.

Keywords: Special needs students, Inclusive education, Special education, Social acceptance.

Türü: Araştırma makalesi	Gönderim Tarihi: 17.05.2024	Kabul Tarihi: 24.08.2024
---------------------------------	------------------------------------	---------------------------------

Atf: Çiçekçe, K. & Daş, Ö. (2024). Ortaöğretim öğrencilerinin özel gereksinimli akranlarına ilişkin sosyal kabul düzeyleri. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 2(2), 129-147, Doi: 10.5281/zenodo.13332093

* Bu çalışma, Antalya'da gerçekleştirilen IX. Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu'nda (EYFOR-9) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Uzman öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, keremcicekce@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4803-3405, Türkiye

² Uzman öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, omurdas42@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9062-1200, Türkiye

Giriş

Normal gelişim gösteren bireylerden farklı olarak, zihinsel, görme, işitme, bedensel yetersizliği ile dil ve konuşma bozukluğu olan, dikkat eksikliği ve hiperaktivite problemi olan, öğrenme güçlüğü çeken, otistik ya da üstün zekâlı bireyler, özel gereksinimi olan bireyler olarak ifade edilmektedir. Özel eğitim alanyazınında özel gereksinimli bireylerin yaygınlık oranı %12,29'dur. Bu bağlamda ülkemizde, yaklaşık olarak toplam nüfusumuzun 8-8,5 milyonunu özel gereksinimli bireyler oluşturmaktadır (Varı & Hekim, 2017). Gelişimi farklı olan bireyler için alanda günümüzde; “özürlü”, “engelli”, “özel gereksinimleri olanlar”, “gelişim farklılığı olanlar”, “farklı gelişim gösterenler” ve “öğrenme farklılığı olanlar” “özel eğitim gerektiren bireyler” ve benzeri tanımlar kullanılmaktadır. Ancak günümüzde, dünya ülkelerinde ve Türkiye’de bireyleri etiketlemeden yapılan tanımlar tercih edilmekte ve bu kullanımlar önem taşımaktadır (Baykoç, 2015). Son zamanlardaki yapılan çalışmalarda en yaygın kullanım şeklinin “özel gereksinimli birey” olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin topluma uyum sağlaması ve üretici duruma geçebilmesi, toplumun bu bireyleri kabul etmesi ve olumlu bir yaklaşım içinde bulunması ile mümkündür.

Özel gereksinimli bireylerin topluma uyum sağlamalarına ve toplum tarafından kabul görmelerine ilişkin çeşitli ülkelerde farklı uygulamalar ve yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, ABD’de 1975 yılında yürürlüğe giren Tüm Engelliler İçin Eğitim Yasası, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin normal eğitim sınıflarında eğitim görmesini ve sınıf öğretmenlerinin bu süreçte önemli bir rol üstlenmelerini öngörmektedir. Bu yasa ile getirilen "en az kısıtlayıcı eğitim ortamı" kavramı, özel gereksinimli bireylerin mümkün olduğunca normal eğitim ortamlarında yer almalarını amaçlamaktadır. Böylece, toplum içinde daha fazla uyum ve kabul sağlanması hedeflenmektedir. "Kaynaştırma" olarak adlandırılan bu yaklaşım, özel gereksinimli bireylerin diğer öğrencilerle birlikte eğitim almalarını ve toplumlarına daha etkin bir şekilde katılmalarını desteklemektedir. Benzer uygulamalar dünya genelinde farklı isimler ve farklı yaklaşımlar altında mevcut olmakla birlikte temelde, özel gereksinimli bireylerin toplumlarına uyum sağlamalarını ve olumlu bir eğitim deneyimi yaşamalarını sağlamak amaçlanmaktadır (Huber, Gerullis, Gebhardt & Schwab, 2018). Uyumun artmasıyla birlikte, engelli öğrencilerin sosyal kabulünde olumlu bir artış olduğu söylenebilir.

Türkiye’de, özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik temel düzenlemeler 1983 yılında yürürlüğe giren 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ile başlamıştır. Kanunun 4. maddesinde, özel ihtiyaçları olan çocukların normal gelişim gösteren akranları arasında eğitilmelerini sağlamak amacıyla gerekli tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu yaklaşım, kaynaştırma prensibinin yasal dayanaklarını oluşturmuştur. Ocak 2000’de yürürlüğe konulan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ise kaynaştırma ile ilgili daha detaylı düzenlemelere ve uygulama prensiplerine yer vermiştir. Yönetmelik, özel eğitim gerektiren her bireyin akranlarıyla aynı okulda öğrenim görme hakkını vurgulamıştır. Bu düzenleme, özel gereksinimli bireylerin topluma daha fazla uyum sağlamalarını ve normal eğitim kurumlarında eğitim almalarını desteklemektedir.

Kaynaştırmanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için etkili faktörler uzmanlar tarafından beş ana başlıkta toplanmıştır. Bu faktörler şu şekilde sıralanmaktadır: Toplumun ve sosyal çevrenin kabulü, öğrencinin ihtiyaçlarının fark edilmesi ve önemsenmesi, öğrencinin programa yönelik gereksinimlerinin belirlenmesi, etkili yönetim ve öğretim sağlanması, personel desteği ve iş birliğinin temin edilmesi (Kargın & Baydık, 2002). Öğretmenlerin kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine yönelik bilgi düzeyleri, bu eğitimin ve alt bileşenlerinin

başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden biri olarak ifade edilebilir (Batu & Kırcaali-İftar, 2010). Bu faktörlerin bir araya gelmesi, özel gereksinimli bireylerin eğitim sürecinde başarıyı artırabilir ve toplumlarına daha iyi uyum sağlamalarını temin edebilir.

Kaynaştırma, sadece akademik açıdan değil, aynı zamanda sosyal açıdan da başarılı olmalıdır. Özel gereksinimli öğrencilerin sınıfta kabul görmesi ve sosyal olarak uyum sağlamaları, kaynaştırmanın başarılı bir şekilde gerçekleştiğini gösterir. Kaynaştırmanın farklı modelleri, öğrencinin özel eğitime ihtiyacı olan konularda nasıl destek aldığına dair çeşitli yaklaşımları içermektedir. Tam zamanlı kaynaştırma, öğrencinin tam gün boyunca normal sınıfta eğitim almasını sağlar. Yarı zamanlı kaynaştırma ise öğrencinin özel eğitim sınıfında kayıtlı olduğu ancak belirli derslerde normal sınıflara katıldığı bir modeldir. Tersine kaynaştırma ise, yetersizlikleri olmayan bireylerin istekleri doğrultusunda özellikle okul öncesi eğitimde özel eğitim okullarındaki sınıflara kayıt yaptırılmalarını içerir. Bu farklı kaynaştırma modelleri, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına ve gelişim seviyesine daha iyi cevap verebilmek için esnek bir yaklaşım sunmaktadır. Başarılı bir kaynaştırma modeli, her öğrencinin ihtiyaçlarına uygun destek ve fırsatları sağlamak amacıyla tasarlanmalıdır.

Her bireyin bedensel, duygusal ve zihinsel yapıları farklıdır ve bu farklılıklar eğitim ortamlarında bir araya gelmelerine engel değildir. Bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim açısından çeşitlilik gösteren bireyler, eğitim ve öğretim hizmetlerine ek destek ve bireysel ihtiyaçlara yönelik özel hizmetler sağlanması gereken "özel eğitime muhtaç bireyler" olarak tanımlanır. Bu tanım, her bireyin eğitimdeki farklı gereksinimlerini anlamak ve karşılamak amacıyla eğitim süreçlerinin çeşitlendirilmesini gerektirir (Özsoy, Özyürek & Eripek, 2002). Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin uyum sağlayabilmelerinin ve yaşadıkları olumsuzlukların etkisinden kurtulabilmelerinin, özel eğitim gereksinimi olmayan bireylerin anlayışlarıyla, yaklaşımlarıyla ve tutumlarıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir (Taş, 2021).

Kırcaali-İftar'a (1998) göre, farklılıkların daha belirgin olduğu çocukların eğitiminde genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve bu çocuklar için özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Arslan, 2010). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre özel eğitim, "Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Özel eğitim, bireylerin bağımsız yaşamalarını en üst seviyelere çıkarmayı amaçlayan, bireylerin ihtiyaçlarına göre planlanan ve sistematik olarak uygulanan öğretim hizmetleri olarak tanımlanmaktadır (Ayrıl, 2013). Özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için, normal gelişim gösteren bireylerin yararlandığı eğitim fırsatlarından faydalanmaları gerekmektedir. Ülkemizde son yıllarda değişen ve gelişen okul politikaları ve yasalar, en az kısıtlayıcı eğitim ortamının desteklenmesini ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı ortamlarda eğitim görmelerini, yani kaynaştırılmalarını teşvik etmektedir. Kaynaştırma uygulamaları, bu hedefe ulaşmak için etkili bir araç olarak kabul edilmektedir (Turhan, 2007).

"En az kısıtlayıcı eğitim ortamı" kavramı, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde önemli bir ilkedir. Bu kavram, bireylerin akranlarıyla mümkün olduğunca birlikte olabilecekleri ve eğitim ihtiyaçlarını en ideal şekilde karşılayabilecekleri eğitim ortamını tanımlar. Temel amacı, bireylerin mümkün olan en normal ve entegre bir ortamda eğitim almalarını sağlamaktır. Bu ilke, özel gereksinimli bireyleri mümkün olduğunca genel eğitim ortamlarına entegre etmeyi

amaçlar. Ancak, bu entegrasyonun bireyin ihtiyaçlarına ve özelliklerine göre uygun bir şekilde yapılması önemlidir. Çünkü her bireyin eğitim ihtiyaçları farklıdır ve bu nedenle en iyi eğitim ortamı da bireyin özel gereksinimlerini karşılamak üzere uyarlanmalıdır (Batu & Kırcaali-İftar, 2005). Bu kavram, bireyin kendini en rahat ve etkili bir şekilde ifade edebileceği, öğrenebileceği ve sosyal ilişkiler kurabileceği bir ortamın oluşturulmasını hedefler. Bu, genellikle bireyin sınıflar arasında seçim yapma, destek hizmetlerinden faydalanma ve eğitim programlarını kişiselleştirme olanağına sahip olması anlamına gelir. Böylece, bireyin potansiyelini en üst düzeye çıkaracak ve topluma daha etkili bir şekilde katılmasını sağlayacak bir eğitim ortamı oluşturulmuş olur. En az kısıtlayıcı eğitim ortamı, kaynaştırma eğitimini ifade etmektedir.

Eğitim sistemimizde herhangi bir desteğe gerek duymadan öğrenim hayatını sürdürebilen öğrenciler olduğu gibi; eğitsel etkinliklerden daha fazla yararlanabilmek ve gereksinimlerini daha rahat karşılayabilmek için sahip oldukları farklı özelliklerinden kaynaklı olarak desteğe gereksinim duyan öğrenciler de bulunmaktadır (Bakkaloğlu, 2015). Özel eğitim gereksinimi olan bu öğrencilere verilen eğitim hizmetlerinden biri kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimidir. Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim, özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin diğer öğrencilerle etkileşimde bulunmalarını ve eğitimsel amaçlarını gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla akranlarıyla beraber tam zamanlı veya yarı zamanlı olarak verilen eğitim olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2018). Geçmişte, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında eğitilmesi şeklinde algılanırken, günümüz eğitim anlayışa göre kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim, bu öğrencilere genel eğitim sınıfında verilen eğitimin yanında, ek destek sağlanmasını ya da destek odasında eğitilmelerini kapsamaktadır (Mastropieri & Scruggs, 2016).

Kaynaştırma eğitimi, öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerini dikkate alarak, öğrenme veya uyum sorunları yaşayan öğrencilere destek sağlamayı hedefleyen bir eğitim yaklaşımını ifade eder. Bu model, farklı öğrenci ihtiyaçlarını merkeze alarak eğitim sürecini şekillendirir. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında diğer öğrencilerle birlikte eğitim almalarını öngörür. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, öğrenciler arasında daha fazla uyum sağlanır ve çeşitli öğrenci grupları arasında olumlu bir öğrenme ortamı oluşturulur (Diken & Batu, 2013). Bu yaklaşım, öğrencilerin birbirlerinden öğrenebilmelerini, birlikte çalışabilmelerini ve topluluk içinde bir araya gelebilmelerini hedefler. Öğretmenler, farklı öğrenci profillerine uygun olarak ders planlarını kişiselleştirir ve destek hizmetlerini etkin bir şekilde sağlamaya çalışır. Bu sayede, her öğrencinin potansiyelini geliştirmesi ve eğitim sürecine daha etkin bir şekilde katılması amaçlanır.

Kaynaştırma eğitiminin temel prensiplerinden biri, özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla birlikte aynı şartlarda ve ortamda eğitim almalarını sağlamaktır. Ancak, bu sadece fiziksel bir birliktelik anlamına gelmez. Kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilerin sadece aynı sınıfta bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda eğitim sürecinin bir parçası olarak etkili bir şekilde uyum sağlamalarını da içerir. Kaynaştırma uygulaması, öğrencilerin sadece sınıf içinde değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler, grup çalışmaları, proje iş birlikleri gibi faaliyetlerde de bir arada bulunmalarını amaçlar. Bu, özel gereksinimli öğrencileri sadece akademik açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimlerini de destekler (Kargın, 2004). Bu çerçevede, kaynaştırma eğitiminin hedeflerine ulaşabilmesi için normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencileri sosyal olarak kabul etmeleri önemlidir. Sosyal kabul gören özel gereksinimli bireyler, sosyalleşme süreçlerinde daha başarılı olabilmektedirler.

Kaynaştırma aynı zamanda bireyselleştirilmiş eğitimi vurgular. Özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun olarak öğretim yöntemleri, materyaller ve destek hizmetleri sağlanır. Bu, her öğrencinin potansiyelini en üst düzeye çıkarmak ve eğitim hedeflerini gerçekleştirmesini sağlamak amacı taşır. Kaynaştırma eğitimi bireylerin sadece aynı ortamda bulunmasını değil, aynı zamanda etkili bir şekilde birlikte çalışmalarını, öğrenmelerini ve sosyal olarak etkileşimde bulunmalarını içeren kapsamlı bir yaklaşımı ifade eder.

Sosyal kabul, engelli bireylerin toplumda kabul görmeleri ve dahil edilmeleri sürecini ifade eder. Engelli öğrencilerin sosyal kabulü, okul ortamlarında ve günlük yaşamda diğer öğrenciler tarafından kabul edilmeleri ve etkili bir şekilde uyum sağlamalarıyla ilgilidir. Bu, öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerini, arkadaşlık ilişkileri kurmalarını ve öğrenme süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlar. Uyumun artmasıyla birlikte, engelli öğrencilerin sosyal kabulü ve adaptasyon süreçleri üzerinde olumlu etkiler gözlemlenmektedir. Genel eğitim sınıflarında bulunma ve diğer öğrencilerle etkileşim, engelli öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve kabul görmelerine yardımcı olur (Williams & Davis 2020).

Kaynaştırma uygulamaları, özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla bir arada eğitim almasını sağladığı için sosyal kabulü ve uyumu destekler. Bu durum, birçok olumlu etkiye sahiptir (Aktaş & Küçüker, 2002). Kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında diğer öğrencilerle birlikte olmalarını sağlar. Bu durum, öğrenciler arasında sosyal ilişkilerin kurulmasına ve güçlenmesine olanak tanır. Normal gelişim gösteren akranlar, özel gereksinimli öğrencileri daha yakından tanıma fırsatı buldukları için onları daha iyi anlamaya başlarlar. Kaynaştırma sayesinde, öğrenciler farklı beceri düzeylerine sahip olan arkadaşlarıyla birlikte çalışırken empati geliştirirler. Bu durum, öğrencilerin farklılıkları anlamalarına ve birbirlerini desteklemelerine olanak tanır. Normal gelişim gösteren akranlar, kaynaştırma sürecinde özel gereksinimli öğrencilere yardımcı olabilirler. Bu karşılıklı yardımlaşma, öğrenciler arasında öğrenme fırsatlarını artırır ve dayanışmayı teşvik eder. Kaynaştırma uygulamaları, özel gereksinimli öğrencilerin kendilerini kabul etmelerine, kendilerini yeterli ve değerli hissetmelerine yardımcı olur. Bu öğrenciler, normal gelişim gösteren akranları tarafından desteklenip kabul gördükçe, özsaygıları ve özgüvenleri artar. Bu nedenlerle, kaynaştırma uygulamaları sadece eğitim açısından değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişim açısından da önemli avantajlar sağlar.

Topluluk içinde yer almak, öğrencilerin kendi benliklerini tanımlamalarına ve sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu durum, uzun vadeli olarak öğrencilerin daha bağımsız ve etkili bir şekilde topluma katılmalarını destekleyebilir. Öte yandan, sosyal olarak kabul görmeyen özel gereksinimli öğrencilerde utanç, kaygı ve düşük özsaygı seviyelerinin artabileceği belirtilmektedir. Sosyal izolasyon, ayrımcılık, dışlanma veya olumsuz tutumlarla karşılaşma gibi durumlar, bu öğrencilerin duygusal sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir (Aktaş & Küçüker, 2002). çalışmalarında, kaynaştırma ortamlarında bulunan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli akranlarına destek olma ve anlayış gösterme davranışlarını şekillendiren en önemli faktörlerden birinin, özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu tutumlar, öğrencilerin sosyal etkileşimlerinde ve yardımlaşma konusundaki aktif rollerini etkileyebilir (Fenrick & Petersen, 1984).

Sosyal olarak kabul görmeyen özel gereksinimli öğrencilerin, çevrelerindeki bireylerce dışlanmış hissetmeleri durumunda, sosyal kaygı düzeylerinde artış yaşanabilir. Bu durum, öğrencilerin sosyal etkileşimlerinde çekingenlik, endişe ve belirsizlik hissetmelerine neden olabilir. Diğer öğrencilerle iletişim kurma, grup aktivitelerine katılma veya dikkat çekici

durumlarla başa çıkma konusundaki zorluklar, öğrencilerde kaygıya neden olabilir. Ayrımcılık veya dışlanma deneyimleri, öğrencilerde utanç duygularını tetikleyebilir (Berkant & Atılgan, 2017). Bu durum, öğrencinin kendini değersiz veya eksik hissetmesine yol açabilir. Sosyal olarak izole edilen veya dışlanan öğrencilerde düşük özsaygı gelişebilir. Diğer öğrencilerle olumsuz etkileşimler veya sürekli olarak dışlanma hissi, öğrencinin kendine olan güvenini zedeleyebilir. Sosyal kabul görmeme durumu, uzun vadede depresyon belirtilerine neden olabilir. Öğrenciler, çevrelerinde kendilerini yeterince anlayan veya destekleyen bir topluluk bulamadıklarında duygusal sıkıntılar yaşayabilirler. Foster ve Cue'ye (2009) göre bu zorluklarla başa çıkabilmek için, eğitim ortamlarında kaynaştırma ve bütünleştirmenin teşvik edilmesi, farklılıklara saygı gösterilmesi, farkındalık oluşturulması ve öğrencilere destek sağlayacak stratejilerin uygulanması önemlidir. Sosyal olarak kabul görmeyen öğrencilere yönelik olumlu ve destekleyici bir ortamın oluşturulması, öğrencilerin duygusal sağlıklarını ve özsaygılarını güçlendirebilir.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli akranlarıyla birlikte eğitim almaları, empati geliştirmelerine ve farklı ihtiyaçları olan öğrencilere anlayışla yaklaşmalarına olanak tanır. Bu, öğrencilerin birbirlerini daha iyi anlamalarına ve desteklemelerine katkı sağlar. Normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma ortamında özel gereksinimli arkadaşlarına yardımcı olma becerileri geliştirilir. Bu durum, öğrencilere sosyal sorumluluk duygusu kazandırabilir ve yardımlaşma kültürünü teşvik edebilir (Karamanlı, 1998). Normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli akranlarını anlamaları ve desteklemeleri, olumlu tutumların gelişmesine ve özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu bir kabul kültürünün oluşmasına katkı sağlar. Bu, öğrenciler arasında daha sağlam sosyal bağların oluşmasına yardımcı olabilir. Normal gelişim gösteren öğrenciler, özel gereksinimli akranlarıyla etkileşim içinde oldukları süreçte bireylerarası iletişim becerilerini geliştirirler. Bu da öğrencilerin sosyal becerilerini ve iletişim yeteneklerini güçlendirebilir. Bu nedenlerle, kaynaştırma uygulamalarının başarılı olabilmesi için normal gelişim gösteren öğrencilerin bu süreçte aktif bir rol oynamaları, özel gereksinimli bireylere destek olmaları ve pozitif bir ortamın oluşmasına katkı sağlamaları önemlidir (Kuz, 2001). Bu sayede, kaynaştırma uygulamaları sadece eğitimde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de pozitif değişimlere neden olabilir.

Bu araştırmanın sonuçları, eğitim ortamında özel gereksinimli bireylerin sosyal kabulünün önemini altını çizecek ve bu konuda farkındalık oluşturacaktır. Bu veriler, öğrencilere, öğretmenlere ve velilere, eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçası olan sosyal kabulün önemini anlama ve bu yönde adımlar atmada rehberlik sağlayabilir. Sosyal kabulün arttığı bir ortamda öğrenciler, daha pozitif bir öğrenme deneyimi yaşamakla beraber öğrencilere kendi sosyal becerilerini geliştirme konusunda motivasyon sağlayabilir. Araştırma, öğretmenlere öğrenciler arasında olumlu sosyal ilişkileri nasıl teşvik edebilecekleri konusunda rehberlik edebilir. Öğretmenler, sosyal kabulün özel gereksinimli öğrencilerin akademik ve duygusal gelişimine etkilerini anlamak konusunda bilgilendirilebilirler. Veliler, araştırma sonuçlarından çocuklarının sosyal kabulü ve bu durumun eğitimleri üzerindeki etkileri konusunda bilgi edinebilirler. Veliler, araştırma sonuçlarından çocuklarının duygusal refahını artırmak için kullanabilecekleri stratejileri öğrenebilirler. Bu bilgiler, velilere çocuklarına evde ve okulda daha etkili destek sağlama konusunda rehberlik edebilir. Araştırma sonuçları ayrıca genel olarak toplumun özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını şekillendirebilir. Bu, toplumda daha fazla anlayış, hoşgörü ve kabul kültürünün oluşmasına katkıda bulunabilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar sadece öğrenciler ve öğretmenler için değil, aynı zamanda eğitim sisteminin temel taşlarından olan veliler için de önemli fırsatlar sunacaktır. Ayrıca, yapılan araştırmanın, özel gereksinimli bireylerin sosyal kabul düzeylerine ilişkin yapılacak benzer araştırmalara ışık tutması beklenmektedir. Bu tür araştırmalar, özel gereksinimli bireylerin eğitim ortamlarındaki deneyimlerini daha iyi anlamamıza ve onların daha sağlıklı bir sosyal entegrasyon süreci geçirmelerine katkı sağlayabilir. Dolayısıyla, elde edilen bulguların, eğitimde fırsat eşitliği ve sosyal kabul gibi önemli konuların ele alınmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim düzeyinde eğitim alan ve normal gelişim gösteren öğrencilerin, sınıflarında yer alan özel gereksinimli öğrencileri sosyal açıdan nasıl değerlendirdiklerini ve bu öğrencilerin toplumdaki kabul düzeylerini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ortaöğretim düzeyindeki özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerini etkileyen faktörler nelerdir?
2. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeyleri demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, arkadaş, akraba) göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim düzeyindeki özel gereksinimli öğrencilerin toplumdaki kabul düzeylerini belirleme amacıyla yapılan bu araştırma tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Geçmişte veya halen mevcut olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan tarama modelinde, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi şartları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanır (Karasar, 2022).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Malatya ve İzmir illerindeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaöğretim okullarında eğitim gören ve normal gelişim gösteren 347 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın yürütüleceği okulların belirlenmesinde kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi, öğrencilerin belirlenmesinde ise ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi, mevcut olan, ulaşılması hızlı ve kolay olan öğelere dayanan bir örneklem seçme yöntemidir (Baltacı, 2018). Ölçüt örnekleme yöntemi ise katılımcıların belirli niteliklere haiz kişi, olay, nesne veya durumlardan seçilmesidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2022). Sınıfında en az iki kaynaştırma öğrencisi bulunması örneklem seçme ölçütü olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Katılımcılar		
	N	%	
Cinsiyet	Erkek	127	36.6
	Kız	220	63.4
Sınıf	9. Sınıf	80	23.1
	10. Sınıf	110	31.7
	11. Sınıf	127	36.6
	12. Sınıf	30	8.6
Özel Gereksinimli Arkadaş	Evet	276	79.5
	Hayır	71	20.5
Özel Gereksinimli Akraba	Evet	87	25.0
	Hayır	260	75.0

Tablo 1'den elde edilen verilere göre, örneklem grubundaki katılımcıların %63.4'ü (220 kişi) kız, %36.4'ü (127 kişi) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %23.1'i (80 kişi) 9. sınıfta, %31.7'si (110 kişi) 10. sınıfta, %36.6'sı (127 kişi) 11. sınıfta ve %8.6'sı (30 kişi) 12. sınıfta eğitim görmektedir. Özel gereksinimli bir arkadaşı olan öğrenci sayısı 276 (%79.5), özel gereksinimli bir akrabası olan öğrenci sayısı ise 87 (%25.0) olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, Arslan (2010) tarafından geliştirilen "Sosyal Kabul Ölçeği" kullanılmış ve bu amaçla ilgili bilim insanından gerekli izinler alınmıştır.

Sosyal Kabul Ölçeği (SKÖ): Ölçek, toplamda 32 maddeden oluşmakta ve 3 farklı faktörü içermektedir. Birinci faktör "Sosyal Beceriler", 16 maddeden, ikinci faktör "Öğrenci Davranışları" 9 maddeden, üçüncü faktör "Akran Tutumu" ise 7 maddeden oluşmaktadır. SKÖ, üçlü derecelendirmeye sahip olup ["(Katılıyorum (3), Kararsızım (2), Katılmıyorum (1))" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekte, 23 olumlu ve 9 olumsuz madde bulunmaktadır. Olumsuz maddeler, tersten [Katılıyorum (1), Kararsızım (2), Katılmıyorum (3)] şeklinde puanlanmaktadır. En yüksek puan 96 iken, en düşük puan ise 32 olarak belirlenmiştir. Puan yükseldikçe, sosyal kabul seviyesi de artmaktadır.

Ölçeğin asıl versiyonunda, maddelerin ortak varyans değerleri .355 ile .597 arasında değişmektedir. Maddelerin aritmetik ortalama değerleri 2.19 ile 2.70 arasında farklılık gösterirken, standart sapma değerleri .602 ile .803 arasında değişmektedir. Toplam madde korelasyon değerleri ise .233 ile .639 arasında değişmektedir. Ayrıca, iç tutarlılık katsayısı olarak Cronbach Alpha değeri .927 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Spearman Brown İki Yarı Test Korelasyon değeri .964 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Nicel veri toplama aracı olan "Sosyal Kabul Ölçeği" katılımcılara dağıtılarak ölçeğin araştırmacıların gözetiminde cevaplanması sağlanmıştır. Ölçeğin cevaplama süresi 15 dakika olarak belirlenmiştir. Araştırmanın etik açıdan uygun olduğu, İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 13/03/2024 tarihli ve 4/16 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Çalışmaya katılmada gönüllülük esas alınmış; katılımcıların gerçek isimleri kullanılmayıp, öğrenci isimleri Ö1, Ö2,... Ö347 şeklinde kodlanmıştır.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Akranlarına İlişkin Sosyal Kabul Düzeyleri

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma sürecinde elde edilen veriler, SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizine geçilmeden önce, dağılımlarının normal olup olmadığını belirlemek amacıyla normallik testi yapılmış ve çarpıklık-basıklık değerleri hesaplanmıştır. Bu değerlere ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir..

Tablo 2. Demografik Değişkenlere Göre Çarpıklık-Basıklık Değerleri

	Sınıf	Cinsiyet	Arkadaş	Akraba
N	347	347	347	347
Skewness	.018	.559	1.471	-1.155
Std. Error of Skewness	.131	.131	.131	.131
Kurtosis	-.948	-1.698	.164	-.669
Std. Error of Kurtosis	.261	.261	.261	.261

George ve Mallery (2016), büyük veri setlerinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında olmasının normal dağılım için kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Tablo 2'ye bakıldığında, bu çalışmada elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 sınırları içinde olduğu görülmektedir. Bu bulguya dayanarak, araştırmada parametrik yöntemler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiş, bu amaçla bağımsız örneklem t-testi ve tek Yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır.

Bulgular

1. Ortaöğretim düzeyindeki özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin bulgular

Kaynaştırma yoluyla eğitime devam eden özel gereksinimli öğrencilerin, diğer öğrenciler tarafından sosyal kabul düzeyleri ile bu kabulü etkilediği düşünülen sosyal beceriler, öğrenci davranışları ve akran tutumu gibi faktörlere ilişkin istatistiksel veriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Kabulü Etkileyen Faktörlere İlişkin Analiz Sonuçları

	N	Ranj	Min.	Max.	X	Ss	Var.
Sosyal Beceriler	347	32.00	16.00	48.00	38.3495	7.10784	50.521
Öğrenci Davranışı	347	17.00	10.00	27.00	24.1954	3.89562	15.176
Akran Tutumu	347	13.00	8.00	21.00	18.7825	2.57911	6.652
Sosyal Kabul Düzeyi	347	57.00	39.00	96.00	81.3274	11.43332	130.721

Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 96, en düşük puan ise 32'dir. Puanlar arttıkça sosyal kabul seviyesi de artmakta, puanlar azaldıkça sosyal kabul seviyesi düşmektedir (Arslan, 2010). Bu bağlamda, Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin kaynaştırma yoluyla eğitime devam eden özel gereksinimli öğrencileri sosyal kabul düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir ($X=81.3274$). "Sosyal beceriler" alt boyutunda öğrencilerin sosyal kabul düzeyi orta seviyede ($X=38.3495$), "Öğrenci davranışı" alt boyutunda yine orta seviyede ($X=24.1954$) ve "Akran tutumu" alt boyutunda ise düşük seviyede ($X=18.7825$) olduğu tespit edilmiştir.

2. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Kaynaştırma yoluyla eğitime devam eden özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin demografik değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t-testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin cinsiyet bazında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t-testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Cinsiyet Değişkenine İlişkin t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	S	SD	T	P
Kız	220	83.59	10.47	345	5.040	.000
Erkek	127	77.39	11.98			

Tablodaki verilere göre, kız öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin ($X=83.59$) erkek öğrencilere göre ($X=77.39$) daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarında kız ve erkek öğrencilerin sosyal kabul düzeylerine ilişkin detaylı bilgiler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Sosyal Kabul Düzeyinin Alt Boyutlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Alt Boyut	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Sosyal Beceriler	Kız	220	39.02	7.16	345	2.336	.020
	Erkek	127	37.18	6.88			
Öğrenci Davranışı	Kız	220	25.13	2.92	182	5.504	.000
	Erkek	127	22.57	4.75			
Akran Tutumu	Kız	220	19.44	2.06	197	6.060	.000
	Erkek	127	17.63	2.96			

Tablodaki verilere göre, ölçeğin alt boyutlarının tüm faktörlerinde kız öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Öğrencilerin özel gereksinimli bireyleri sosyal kabul düzeylerinin, ailelerinde benzer durumda bir bireyin bulunup bulunmamasına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Özel Gereksinimli Akrabaya Sahip Olmaya İlişkin t- Testi Sonuçları

Akraba	N	X	S	sd	t	p
Evet	87	83.27	10.17	345	1.844	.043
Hayır	260	70.67	11.77			

Tablodaki verilere göre, özel gereksinimli bir akrabaya sahip olan öğrencilerin sosyal kabul düzeyleri ($X=83.27$), böyle bir akrabaya sahip olmayan öğrencilerle ($X=70.67$) karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli akrabaya sahip olan ve olmayan öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin alt boyutlara göre dağılımı Tablo 7'de sunulmuştur.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Akranlarına İlişkin Sosyal Kabul Düzeyleri

Tablo 7. Özel Gereksinimli Akrabaya Sahip Olma Durumuna Göre Sosyal Kabul Düzeyinin Alt Boyutlarına İlişkin t-testi Sonuçları

Alt Boyut	Akraba	N	X	S	sd	t	p
Sosyal Beceriler	Evet	87	39.71	6.49	345	2.085	.038
	Hayır	260	37.89	7.25			
Öğrenci Davranışı	Evet	87	24.55	3.30	345	1.007	.315
	Hayır	260	24.07	4.07			
Akran Tutumu	Evet	87	18.99	2.47	345	0.907	.365
	Hayır	260	18.70	2.61			

Tablo 7’de yer alan veriler, özel gereksinimli bir akrabaya sahip olan öğrencilerin tüm alt boyutlarda, böyle bir akrabaya sahip olmayan öğrencilere kıyasla daha yüksek sosyal kabul düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, bu farkın yalnızca "sosyal beceriler" alt boyutunda ($X=39.71$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirtilmektedir. Öğrencilerin özel gereksinimli bireyleri sosyal kabul düzeylerinin, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip olup olmamasına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Özel Gereksinimli Arkadaşa Sahip Olmaya İlişkin t-testi Sonuçları

Akraba	N	X	S	sd	t	p
Evet	276	85.27	11.74	345	-3.305	.001
Hayır	71	80.31	9.19			

Tablo 8’deki verilere göre, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip olan öğrencilerin sosyal kabul düzeyleri ($X=85.27$), bu tür arkadaşına sahip olmayanlara kıyasla ($X=80.31$) daha yüksek bir seviyede bulunmaktadır ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Ölçeğin alt boyutlarına göre, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip olan ve olmayan öğrencilerin sosyal kabul düzeyleri Tablo 9’da detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 9. Özel Gereksinimli Arkadaşa Sahip Olma Durumuna Göre Sosyal Kabul Düzeyinin Alt Boyutlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Alt Boyut	Arkadaş	N	X	S	sd	t	p
Sosyal Beceriler	Evet	276	40.56	7.24	345	-2.978	.003
	Hayır	71	37.77	6.11			
Öğrenci Davranışı	Evet	276	25.33	4.05	345	-2.782	.006
	Hayır	71	23.90	2.97			
Akran Tutumu	Evet	276	19.37	2.74	345	-2.179	.030
	Hayır	71	18.63	1.67			

Tablodaki verilere göre, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip olan öğrencilerin sosyal kabul düzeyleri, bu tür arkadaşına sahip olmayanlara kıyasla tüm alt boyutlarda daha yüksek bir seviyededir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Öğrencilerin özel gereksinimli bireyleri sosyal kabul düzeylerinin, sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Kabul Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Puan	Sınıf	N	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Sosyal Kabul Düzeyi	9	80	11.75	Gruplar Arası	678.63	3	226.21	1.742	.158
	10	110	9.99						
	11	127	12.40	Grup içi	44550.76	343	129.88		
	12	30	11.74						
Toplam	347	11.43	Toplam	45229.40	346				

Tablo 10 incelendiğinde; öğrencilerin buldukları sınıf düzeyi ile özel gereksinimli öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Veri analizi sonuçlarına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin, kaynaştırma yoluyla eğitimine devam eden özel gereksinimli öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeylerinde cinsiyet, aile durumu ve arkadaş ilişkileri gibi faktörlerin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde, özel gereksinimli bir akrabaya sahip olan öğrencilerin, bu duruma sahip olmayanlara kıyasla sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, özel gereksinimli bir arkadaşına sahip olan öğrencilerin, bu duruma sahip olmayanlara göre sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak, öğrencilerin buldukları sınıf düzeyine göre sosyal kabul düzeylerinde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Araştırmada özel gereksinimli öğrencileri kabul bakımından kız öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç, kız çocuklarının daha duygusal ve daha naif olmalarıyla açıklanabilir. Erkek öğrencilerin daha ussal düşünmeleri ve duygularını çoğu zaman baskılamalarının da bu sonuçta etkili olduğu söylenebilir. Özgökçeler ve Bıçkı. (2010) tarafından yapılan çalışmada da özel gereksinimli öğrencilerin kız öğrenciler tarafından daha fazla kabul gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Gökmen (2017) tarafından yapılan çalışmada ise katılımcıların cinsiyetlerinin, öğrencilerin sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencileri kabul düzeylerinde anlamlı bir değişikliğe neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şahbaz (2007) tarafından yapılan ve araştırma bulgularımızı destekleyen çalışmada da kaynaştırma uygulaması yapılan okullarda özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aktaş (2001) tarafından yapılan çalışmada ulaşılan, kaynaştırma eğitiminin normal akranların, özel gereksinimli yaşlıtlarına yönelik sosyal kabullerini artırdığı ve tutumlarında değişikliklere neden olduğu sonucu araştırma bulgularımızla örtüşmektedir. Aktaş ve Küçükler (2002) tarafından elde edilen, zihin engelli öğrencilerin, normal akranları tarafından sosyal kabul düzeylerinin düşük olduğu sonucu ise araştırma bulgularımızla tezatlık teşkil etmektedir.

Araştırmada özel gereksinimli bir akrabası ya da arkadaşı olan öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özel gereksinimli bir arkadaşına ya da akrabaya sahip olmanın, özel gereksinimli bireyle daha yakın ilişkide bulunmak, yakın iletişim

kurmak ve yakından tanımak anlamına gelir ki bu durum da önyargıların ortadan kalkmasını sağlamaktadır. İnsanların tanımadıkları ya da iletişim v etkileşim içerisinde bulunmadıkları kişi, olay veya durumlardan uzak durmaları doğal karşılanmaktadır. Bireyin özel gereksinimli bir akrabasının ya da arkadaşının varlığı mesafelerin azaltılmasını, iletişim, etkileşim ve iş birliğinin artmasını sağlayarak birbirine yabancı ya da mesafeli olmayı ortadan kaldırmaktadır denebilir. Hartup ve Glazer (2004) tarafından yapılan çalışmada özel gereksinimli akrabası ya da arkadaşı olan kişilerin sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan tespit, araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Yaşaran (2009) tarafından yapılan ve sınıfında kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin bulunduğu çocukların özel gereksinimli öğrencilere ilişkin sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu, araştırma bulgularımızla örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda, öğrencilerin buldukları sınıf düzeylerine göre sosyal kabul düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin diğer öğrencileri özel gereksinimli öğrenciler hakkında bilgilendirmeleri ve dolayısıyla kabul edici sınıf ortamı hazırlamaları önemlidir. Daha önce özel gereksinimli öğrenciler hakkında iyi bir şekilde bilgilendirilmiş öğrencilerin üst sınıflarda da bu öğrencilere yönelik tutumlarında fazla bir değişiklik olmayacağı söylenebilir. Ekşi (2010) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin buldukları sınıf düzeylerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeylerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıfta normal öğrenciler ve özel gereksinimli öğrencileri kaynaştıracak etkinliklere yer verme, belli ödül ve pekiştiricileri kullanarak iki grubunda olumlu ve güçlü yönlerini öne çıkarmaları önemlidir. Olumsuz ifadelerden çok teşvik edici ve olumlu ifadeler bu noktada belirleyicidir. Bu durum sınıflarda özel gereksinimli öğrencilere yönelik sosyal kabul düzeyini artırmaktadır.

Türkiye’de yapılan bazı araştırmalara göre (Girli & Atasoy, 2012; Vuran, 2005) kaynaştırma öğrencilerinin diğer öğrenciler tarafından sosyal kabul düzeylerinin oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu öğrencilerin akranları tarafından daha az sevildikleri, oyunlarda az tercih edildikleri, yetersizliklerinin arkadaşlık yapmaya engel, tembel ve kendilerini rahatsız eden öğrenciler olarak görüldüğü yönündedir. Bu öğrencilerin sosyal statülerinin düşük olarak algılanmasının temel sebebi kaynaştırma eğitiminin başarılı bir şekilde yürütülmemesidir. Kaynaştırma eğitimi özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla sadece aynı sınıfta bulunması demek değildir. Gerekli alt yapının sağlanması, toplumun ve eğitimcilerin bilgilendirilmesi ve farkındalıkların artırılması esastır. Engelli bireylerin topluma uyum sağlamaları, bağımsız bir hayat sürdürebilmeleri ve üretici konumu geçebilmeleri ancak bu sayede mümkün olabilir.

Araştırmalar özel gereksinimli öğrencilerin sosyal olarak dışlandıklarına vurgu yapmaktadırlar. Öğretmenler, akranları ve diğer aktörler tarafından ihtiyaçları doğrudan veya dolaylı olarak göz ardı edildiği için engelli bireyler bu eğitimden akademik ve sosyal olarak beklenen verimi alamamaktadırlar. Bunun bir diğer nedeni ise Türkiye’de engellilere yönelik olumsuz anlamın bertaraf edilme meselesidir. Güçlü önyargılar mevcuttur. Ailenin sorumluluğuna bırakılmış olan özel gereksinimli bireyler nakit yardımları ile desteklenmektedirler. Geçici ve sistemsiz olarak uygulanan çözümler belirginlik göstermektedir (Gökmen, 2017). Buradan hareketle Türkiye’de özel gereksinimli bireyleri merkeze alan ve onları sosyal olarak içeren uygulamalara geç başlandığı ve istenen düzeyin henüz yakalanamadığı söylenebilir.

Türkiye'de, kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Mevcut literatürde, özellikle kaynaştırma eğitiminin normal gelişim gösteren öğrenciler üzerindeki etkileri üzerine yapılan çalışmalara az rastlanmaktadır. Ancak, yapılan alan taramalarında kaynaştırma eğitiminin normal gelişim gösteren öğrencilere pek çok fayda sağladığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin, kaynaştırma eğitimi normal gelişim gösteren öğrencilere liderlik becerileri kazandırmanın yanı sıra, özel gereksinimli bireylere karşı empati ve ahlaki anlayışlarını geliştirmelerine de yardımcı olabilmektedir (Battal, 2007). Benzer şekilde, bazı araştırmalar kaynaştırma eğitiminin, normal gelişim gösteren öğrencilerin farklılıkları daha olumlu bir perspektiften görmelerine ve kabul etmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymuştur (Eripek, 1986; Eripek, 2005; Kırcaali-İftar, 1998; Metin, 1992; Şahbaz, 1997). Bu bulgular, kaynaştırma eğitiminin sadece özel gereksinimli öğrenciler için değil, aynı zamanda normal gelişim gösteren öğrenciler için de önemli faydalar sağlayabileceğine işaret etmektedir. Ancak, bu alandaki araştırmaların daha da artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin gelişimine nitelikli destek sunma konusunda, çevrelerinde bulunan normal gelişim gösteren diğer bireylerin (öğretmenler, veliler, akranlar, yöneticiler vb.) sosyal kabullerinin önemli bir değişken olduğu konusunda genel bir kanaat bulunmaktadır (Ürün & Yeşil, 2023).

Çeşitli araştırmalar, engelli bireylerin geniş çapta var olan negatif ön yargılar nedeniyle ayrımcılıkla karşılaştığını ve bu önyargının onların yaşamlarında olumsuz etkilere neden olduğunu göstermektedir. Engelli bireylerin maruz kaldığı bu olumsuz ön yargılar, sosyal dışlanmalarının çok erken yaşlarda başlamasına yol açmaktadır. Bu bireyler, zaten yaşadıkları olumsuz koşullarla birlikte, toplumda ve sosyal çevrelerindeki olumsuz tutumlar nedeniyle eğitim hayatlarında da olumsuz etkilenmekte ve bu da ilerleyen yaşlarda iş hayatında istihdam sorunları yaşamalarına neden olmaktadır (Şahin & Bekir, 2016). Özel gereksinimli öğrenciler, normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla bilişsel, fiziksel ve uyumsal beceriler açısından önemli ölçüde farklılık gösterebilirler. Bu farklılıklar, bazen özel gereksinimli öğrencilerin ve normal gelişim gösteren öğrencilerin etkileşim düzeylerini etkileyebilir. Söz konusu becerilerin gelişimi ise, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin birlikte eğitim almasıyla sağlanabilir. Son yıllarda, özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim alması gerekliliği, kaynaştırma kavramının Türkiye'de en çok araştırılan konulardan biri haline gelmesine yol açmıştır (Fırat & Koyuncu, 2019).

Kaynaştırma eğitiminin, öğretmenlere özel gereksinimli öğrencilerle etkili bir şekilde çalışma becerilerini geliştirme fırsatı sunduğu, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları anlama ve kabul etme becerileri kazandırdığı görülmüştür (Akkoyun, 2007). Kaynaştırma eğitimi, öğrenci, veli ve diğer öğretmenlerle daha etkili iletişim kurma ve iş birliği yapma becerilerini geliştirme konusunda öğretmenlere destek sağlayabilir. Özel gereksinimli öğrencilerle çalışma, öğretmenlere daha yüksek düzeyde empati ve duyarlılık geliştirme fırsatı sunabilir. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını anlamak ve onlara daha etkili destek sağlamak için gereken hassasiyeti artırabilir. Sınıfta çeşitli öğrencilere liderlik ederek, öğretmenler sınıflarında daha iyi bir eğitim ortamı oluşturma ve yönetme yeteneklerini artırabilir.

Bilindiği üzere, düşük sosyal kabule sahip olan özel gereksinimli öğrencilerin, sosyal beceri ve etkileşimlerindeki eksiklikler nedeniyle sınıf içi etkinliklere katılımında sorunlar yaşadıkları ve problem davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir. Ayrıca, bu öğrencilerin akranlarıyla iletişim kurmada zorluklar yaşadıkları da bilinmektedir (Aktan, 2023). Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli çocukların normal eğitim ortamlarında yer almasını

teşvik ederek, ebeveynlere moral ve motivasyon sağlayabilir. Bu durumun ebeveynler üzerinde olumlu etkileri görülmüştür (Kırcaali-İftar, 1998). Kaynaştırma eğitimi, çocuğun güçlü yönlerini ortaya çıkarmaya ve potansiyelini geliştirmeye odaklanır. Bu, ebeveynlere çocuklarının benzersiz yeteneklerini ve güçlü yanlarını değerlendirmeleri konusunda bir rehberlik sağlar. Jones ve Brown (2020), öğretmenlerin ve ebeveynlerin, engelli öğrencilerin sosyal kabulü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Destekleyici tutumlar ve pozitif davranışlar, bu süreci olumlu yönde etkileyebilir. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabulü, toplumun engelli bireyleri kabul etmesi ve dahil etmesi sürecini ifade eder. Bu, okul ve toplum içinde engelli bireylerin yaşadığı kabul ve entegrasyonun bir göstergesidir. Engelli öğrencilerin sosyal kabulü, kendilerini ifade etmelerini, ilişki kurmalarını ve toplumda aktif bir rol almalarını sağlar. Özsoy (1971), eğitimde fırsat eşitliği ve adaletin sağlanması için engelli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları arasında eğitilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu, engelli öğrencilerin sosyal kabulünü artırabilir.

Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. Öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin artırılması için okul yönetimi ve öğretmenler tarafından bilinçlendirme programları düzenlenmeli ve özel gereksinimlilik konusunda farkındalık yaratılmalıdır.
2. Okul politikalarında ve uygulamalarında özel gereksinimli öğrencilere yönelik ayrımcılığı engelleyici önlemler alınmalı ve öğrencilerin sosyal uyumlarını destekleyici yaklaşımlar benimsenmelidir.
3. Sınıf içi iletişim ve etkileşimi artırmak amacıyla projeler, etkinlikler ve grup çalışmaları gibi katılımı teşvik edici uygulamalara yer verilmelidir.
4. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabulünü artırmak için çevresel faktörler göz önünde bulundurulmalı, uygun destek ve kaynaklar sağlanmalıdır.
5. Öğrencilere, öğretmenlere ve ailelere yönelik sosyal beceri ve duygusal gelişim destek programları geliştirilmelidir.
6. Velilere yönelik düzenlenecek seminerlerle, evde de sosyal kabulün desteklenmesi sağlanmalıdır.
7. Öğrenci, öğretmen, aile ve okul yönetimi arasında daha sıkı iş birliği ve iletişim sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Akkoyun, A. K. (2007). *Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlüğü personelinin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Aktan, O. (2023). Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal kabul düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 24(4), 455-483.
- Aktaş, C. (2001). *İlköğretim öğrencilerinin fiziksel özüllü yaşutlarına yönelik sosyal kabul düzeylerinin geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Ankara: Başbakanlık Özüllü İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Aktaş, C., & Küçükler, S. (2002). Bilişsel-duyuşsal odaklı bir programın ilköğretim öğrencilerinin fiziksel engelli yaşutlarına yönelik sosyal kabul düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 3, 15-25
- Arslan, E. (2010). *Kaynaştırma uygulamalarına katılan engelli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Ayral, M. (2013). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabul düzeyleri. *ELMIS 2013 Uluslararası Özel Eğitim Kongresi bildirisi*. Konya, 20-22 Haziran 2013.
- Bakkaloğlu, H. (2015). Özel gereksinimli bireyler için geçiş hizmetleri. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimli olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (ss. 203-241). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Battal, İ. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterliliklerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Batu, E. S., & Kırcaali-İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baykoç-Dönmez, N. (2015). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Berkant, H. G., & Atılgan, G. (2017). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Educational Reflections*, 1(1), 13-25.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2022). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Diken, İ. H., & Batu, S. (2013). *Kaynaştırmaya giriş, ilköğretimde kaynaştırma*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

- Ekşi, K. (2010). *Sınıf öğretmenleri ile özel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili tutumlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi: "Kaynaştırma". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-167.
- Eripek, S. (2005). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Fenrick, N. & Petersen T. K. (1984). Developing positive change in attitudes towards moderately/severely handicapped students through a peer tutoring program. *Education and Training of Mentally Retarded*, 83-90
- Fırat, T., & Koyuncu, İ. (2019). Lise öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal kabul düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 503-525.
- Foster, S., & Cue, K. (2009). Roles and responsibilities of itinerant specialist teachers of deaf and hard of hearing students. *American Annals of The Deaf*, 153(5), 435-449.
- George, D., & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*. UK: Routledge.
- Girli, A., & Atasoy, S. (2012). The views of students with intellectual disabilities or autism regarding their school experience and their peers in inclusion. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 16-30.
- Gökmen, N. (2017). *Engellilere yönelik kaynaştırma eğitiminin sosyal dışlanma bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Hartup W. W., Glaze J. A., & Charlesworth, R. (2004). Peer reinforcement and social status. *Child Development*, 38(4), 1017-1024
- Huber, C., Gerullis, A., Gebhardt, M., & Schwab, S. (2018). The impact of social referencing on social acceptance of children with disabilities and migrant background: An experimental study in primary school settings. *European Journal of Special Needs Education*, 33(1), 1-17. doi: 10.1080/08856257.2018.1424778
- Jones, L., & Brown, K. (2020). The role of teachers and parents in social acceptance of disabled students. *International Journal of Special Education*, 25(1), 320-335.
- Karamanlı, D. (1998). *Okul öncesi dönemde entegrasyon sınıflarında bulunan 5-6 yaş grubundaki normal çocukların ve sınıf öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal uyum davranışları hakkındaki algılamalarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.

- Kargın, T., & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 27-39.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *İlköğretim öğretmenliği lisans tamamlama programı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları
- Kuz, T. (2001). *Kaynaştırma eğitime yönelik tutumların incelenmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Mastropieri, M. A., & Scruggs, T., E. (2016). Kaynaştırma eğitime giriş. T. Altun (Çev.). M. Şahin & T. Altun (Eds.), *Kaynaştırma sınıfı etkili farklılaştırılmış öğretim için stratejiler içinde*, (ss. 3-24). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Metin, N. (1992). Okulöncesi dönemde özürlü çocuklar için kaynaştırma programları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1, 34-36.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. *T.C. Resmi Gazete*, (30471), 7 Temmuz 2018.
- Özgökçeler, S., & Bıçkı, D. (2010). Özürlülerin sosyal dışlanma boyutları: bursa ve Çanakkale örneklerinden yansıyanlar. *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Kasım 2010. İstanbul: Petrol-İş Yayıncılık, No: 113: 217-243.
- Özsoy, A. (1971). Engelli bireylerin eğitiminde fırsat eşitliği ve adalet. *Türk Eğitim Dergisi*, 5(2), 45-58.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., & Eripek, S. (2002). *Özel eğitime muhtaç çocuklar özel eğitime giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Şahbaz, Ü. (1997). *Öğretmenlerin özürlü çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının değişmesindeki etkililiği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Şahbaz, Ü. (2007). Normal öğrencilerin kaynaştırma sınıflarına devam eden engelli öğrenciler hakkında bilgilendirilmelerinin engellilerin sosyal kabul düzeylerine etkisi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 199-208.
- Şahin, H., & Bekir, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 767-779.
- Taş, H. (2021). Destek eğitim odasında görevlendirilen sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin bilgi düzeyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(1), 207-232. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.654000
- Turhan, C. (2007). *Kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okuluna devam eden normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Akranlarına İlişkin Sosyal Kabul Düzeyleri

- Ürün, A., & Yeşil, R. (2023). Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik sosyal kabul ve iş motivasyonu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(3), 913-926.
- Varış, Y.A., & Hekim, M.M. (2017). Özel gereksinimli bireyler ve müzik eğitimi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi (GEBD)*, 3(3), 29-42
- Vuran, S. (2005). The Sociometric Status of Student with disabilities in elementary level integration classes in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, (18), 217-235.
- Williams, R. E., & Davis, L. L. (2020). The role of teachers in promoting social inclusion of students with disabilities. *Remedial and Special Education*, 41(3), 176-189.
- Yaşaran, Ö. Ö. (2009). *Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli bireylerin sosyal kabullerini sağlamada kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir

Etik Beyan

Bu çalışmada bilimsel etik ilkelere uyulmuş ve bu amaçla İnönü Üniversitesi'nden 13/03/2024 tarihli ve 4/16 sayılı Etik Kurulu Kararı alınmıştır.